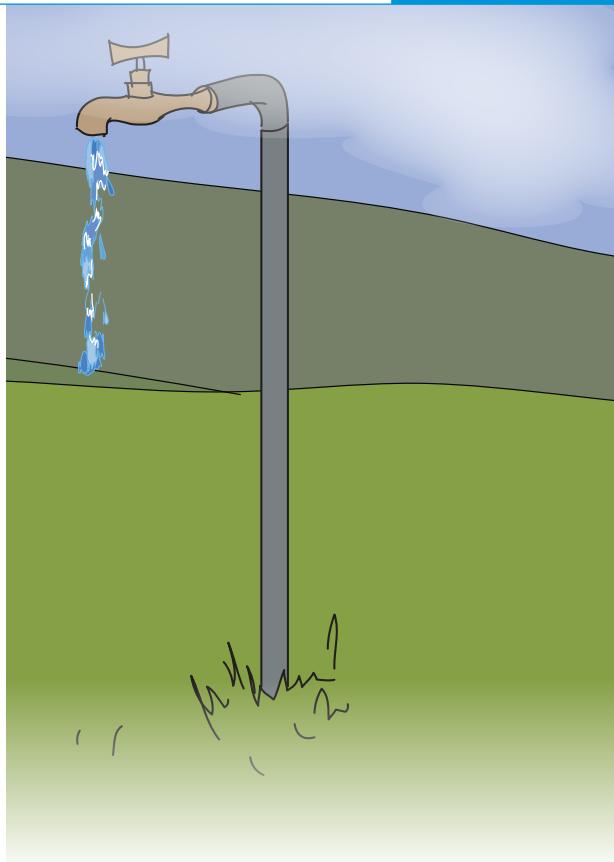

Wo'i Muccurooma Egerakkam Googguwwa

Leveled

Hadiyyisa

Ku qanannaaxxi hara'mash kitaab Yu.Es.Ay.Di (USAID)eennsi siidamukki diinaxxi hara'matinne, Seev Ze Childreeninne (Save the Children), Losa'n Ministeerinnee Dabuuphphi Giir Giichchi Gassi Losa'n biiro'innee maqirem angejjinne gudaa koobamukko.

2009 H.D

The CC By license lets others distribute, adjust, and build upon this work, for free or commercially, as long as credit is given to the original creation. However, any changes from the original must be indicated.

For more info please refer: <https://creativecommons.org/licenses/>

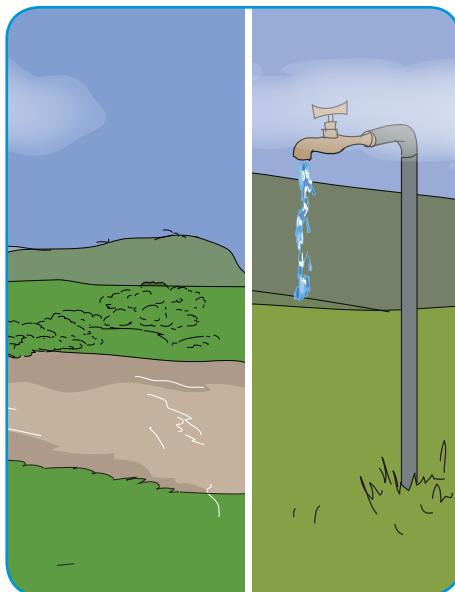

Wo'i Muccurooma Egerakkam Googguwwa

Baxxanchi 4

Saanti 19

Leveled

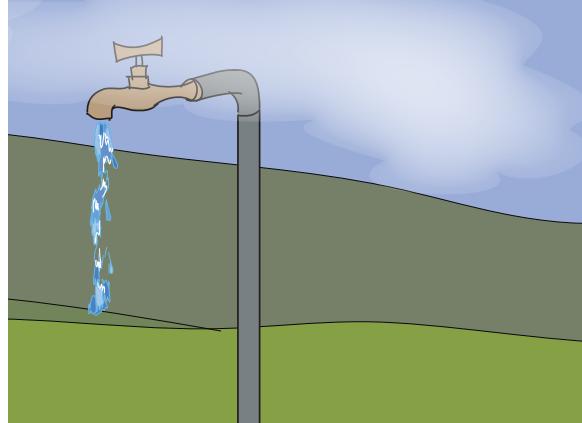

Losisaanchina/ona Tiissiishsha

Ku hara'mash qanannaaxxi kitaab gudukki horoor sawwit ciilluwvi qanannaaxxi xanato fuu'lisisminnate. Ka kitaaba awwaaxximmiinse gaassinaa ciilluwwa gaafaassimina kitaabo'ommi horoor sawwite caakkisimmi hasisookko. Misilluwvi amadu sawwitennem ciilluwvi maqire atoorarimmi qanannaato fuu'lisoohaannooma qoossimmi hasisa. Losaan kitaabo'ooma qananna'aamaa lasonne xa'michchuwwina dabachcha uwameena xanamuda'e qoossimmi niinnise egeramoohane.

Qanannaaxxi Illaqqi Xa'michchuwwa

1. Wo'i mahina mahina awwaadooda'e fintitaa kure.
2. Wo'i muccurooma hinkide egelleena xannoommo?

Usheexxat 1: Wo'i Haalata

Wo'i qoocci lobakata maalasiisohane. Wo'i uumo'i dune'e. Wo'ina hagarii enje'immii bee'e. Wo'o manni qoocceena kabee afeebe'e xanukkoyyo. Wo'i amadu mu'uxxi hagara labookko. Hinka'i beyyiinsem siidamoo wo'o mat mu'utanne inkiillumtan'e ee inkilloom mu'uxxi hagaranne daba'lookko. Kashar qalam yoo mu'ut ihulaseense wo'oomim kasharooko. Wo'onne mullisa enje'oo luwwi edamoohaare ee edamukki luwwika fooshsha qaqqisom massaa urookko.

Kobi'lishshina burcuqqa'uwwa gaaza te'im saamuna amandummi anginne nakkinummita'nee eehannonne wo'o issinummita'nee oo wo'i gaazaa gaazaa te im saamunaa saamunaa yaa enje'imma horem urooyyo.

Wo'o dut beyyiinse siindoommo. Wo'o bu'iinse, xeeniinse, daajjiinse, bariinse, dambaliinsee, annanni annanni qoqqobiinsee siindeena xannoommo.

Bu'i wo'i iimaniinse xeen ga'noohaare uullanne aad aagaa xuuxamaa mat duun koofinne te'im uulli qacu beyyinne worinne daadaa marukkuuyyi buqaa firoohane. Ook odim aggi wo'o. Ka doollenne duun hundim abuullamaa haqqi bachchamaa xeen ga'noohaare egedoo luwwi bee bikkina diris haninne maraa xuuxamoo wo'i bee'aakko. Ka bikkina gaassi hee'u bu'uwwi xoo'aa laa'aakko.

Duunanne haqqa kaansummaa bu'i waareena xanookko. Bu'i abbisonne siidamulas ee hegeeqli manni wo'i hawwo moo'oo'n mannii diinatii hundim usheexxaan danaamisa hee'ookko. Bu'i xoo'aa xa'ukki hegeeqli mannii diinatii wo'o hasaninne lobakata hawwookko. Diinate ushe'aa daajji te'im dambal siidamoo uulla darba'ookko te'im dooyyookko. Ookkim manchi beet heechchi lobakata kee'mona mashka'i ihookko.

Daajji wo'o annanni annanni duunnuwwi koofinne firoo bu'iinse siindoommo. Duunnuwwi koofinne firoo bu'uwwi daadukkuuyyi bag hundanne edamaa daajje qooccookko. Daajji wo'i mulli keeniinse hundiinsem qee'l beyyo daadoohane. Oo daajjuwwi daadaa maroo uulli hundinam wo'oomina awwaadookko.

Wo'o muccuraa yinoommok ayyi luwwikam hagara te'im qalama massubee bikkina xale'e ihimmi hasisooyyo. Wo'onne hamaaramaa illinne moo'amoo bee'i araq luwwi yookko. Ookeen baakteere'i te'im vaayirees ikkeena xantamo. Ku keen lanqoo'nem wo'inne maqiramta'a angoommaare godabonne aagga'a lobakat hawwo qooccitamo. Mat mat manni qooccukki daadduwim wo'isa daadoo keemiikaal yookko. Oo daad assiidduwwi araq hawwo eebeena xanoo keeno. Ka bikkina wo'ika muccurooma illinne la'immi kee'mookko. Aggiinse gaassinaa hufaa'immi danaamo. Hanniinsem siidamoo wo'o muccuraa yinaa qooroom bee'eka awwaaxximmi ni orachchi fayya'omanne hanqat afeena xanookko.

Usheexxat 2: Wo'i muccurooma ega'lakkam googguwwa

Wo'i heir uullanne siidamoo foor yoo luwwi hundim hee'eña xanoo daad uumo'i amaxxa. Wo'o awwaaxxoo'n foorinne hee'eña xanoo qooccanchi hore'em hee'ooyyo. Mannam ihukko mulli diinate fayya'oominne hee'oo'isina muccur wo'o hundi ammanem siidaa awwaaxximmi hasisa.

Wo'o dut beyyuwwii siidakkamisa lanqaammo. Ka wo'o kolbamoo'ne awwaaxximmi googo la'immi ayyeensem egeramoothane. Qoor manna ooshshichcho yinoo'n wo'o illi beetichchisa ege'lim hasisoohane. Kanni ki'iinsa wo'i muccurooma ege'lakkam googguwwa moo'nona.

Wo'i muccurooma dut googinne egerimmi xansiisookko. Luxxek, agginam ihukko hurbaata gudisimmina awwaadonne hosoo wo'o moochchii diinatii aagaa borqoo bee'isa kululleesa qoxxaallisa ootimmi hasisookko. Ootakka'a lasage, haccii hururii aagoo bee'isa wo'i suume ifiisimminne seeraamisa awwaaxximmim mat qoorooma. Wo'o borqimmina mashka'i ihookkok diinat xale'eyyo. Mannim inkiiroohaare adabaamisa korikorinne aagaa inkiirimmi hasisookko. Ayla'ukko, haqqi oot qaqqis qaqqiso gindamaa hawwisoohan ihulas kininne gimbakka'a wo'i muccurooma egarimmi xanamookko.

Mullek odim, wo'i muccuroom egarimminam ihukko bi'oo'isina luxxi beyyi xoox iheena xanookkok manchi beeto. Ee bikkina, ka wo'i muccurooma egarakkam googguwwa ayyi manchome sogimmi losisimmi te'im losano uwrimmi hasisookko. Ee'isam, malaayyaam xee'n diris aggi wo'onne aagaa kolboobee'isa dichchira te'im boohe'e murakka'a diris mulli googinne maroo'isa issimmi lobakat qooroom ihukkisa hindih yimmi hasisa.

Mat mat hegeegonne aggina ihoo wo'i daadoohan ihmima hoogeena xanookko. Lobakat ammane mat beyyonne wixxaafuurulas daquuraa bi'eenaxanoo bikkina daadoo'isa issimmi hasisookko. Mullek odim, wo'oom daadona boohe'e diqakka'a awwaaxximmi xansiisookko. Ku dinqummi boohe'i buchchinnee haccinnee ifiisamoo bikkina ballina ballina moo'immi hasisa. Odim manni qoxxaalli shumam ihukko wo'i shuma afu beyyi hundannem shume'ulas wo'o kolboo bikkina shu'm mine baxakka'a awwaaxximmi hasisoohane. Shu'm minem wo'i hegeegiinse qeessakka'a baximmi wo'i muccuroom egarimmina tamookko.

Ayyi manchim aggi wo'i gadanonne eddechcha, orachchoo mulli annanni annanni mu'uttuwaa aanshimmi eraneyyo. Mashka'im, aanshamu xur wo'onne daba'laa aagaa kolbeena xanoo bikkinatte. Mullisinne, woronne aagakka'a waachchimam ihukko ka eddechcha, orachchoo annanni annanni mu'uttuwaa aanshimma te'im hanenne haccaa huuraa uunjimmaa ubbuusimmaa urakkolas wo'i muccuroom egaramookko.

Lobakat ammane hax uullanne minaadab wo'o inkiiraa agookkok xeen ga'noohaare kireetanne, barennee cebbi beyyonnee leeroohaarette. Kido'ne'i beyyiinse inkiirakkam wo'i muccuroom egaramu bee'ane. Ka beyyiinse inkiirakkam wo'o agakkeena illage gaassakka'a muccur suusinne mararakka'a muccussimmi busulooma. Xale'i mararimminne muccurimma hoogeena xanoo bikkina hufaa'akka'a siggoohaare agimmi xansiisookko. Wo'i muccuroom egaramaakko yimmina mararimminne te'im hufaa'immi xale'i ihooyyo. Muccur wo'o cee'imminam ihukko agimmina awaadoo muuttuwwam muccuussinaa aanshimma xadimmi hasisooyyo.

Wo'i illinne moo'akkamaare lintaa mishisaa muccura labbeena xanookko. Ihuta'nim, lobakat goeginne kolbameena xanoohane. Ee bikkina, agakkeena illage wo'i aggaarinnee mulli fayyiiseena xanoo qaraarinnee akkamimmi hasisookko. Wo'i aggaarii matmat keemikaalii wo'i woronne ikka'a illinne moo'anteena xantambee'i fayya'oo'm naasichchi fooraammuwwa shimminne wo'i muccuroo'isa issitamo. Ayla'ukko wo'i aggaara siidimma hoongumlas wo'ooma hufaa'immi xadanchi hasisooyyo.

Aggi wo'i xale'i ihoo'n mulli dambala dambalaqaa labbam kee'nekam muccurooma egarimmi hasisooohane. Mashka'im, kido'ne'i wo'onne qurxumme'i hee'oohanihu bikkinnat. Annanni annanni beyyonne minaadab lachcha hoonginne itaa gatu hurbaatam ihukko annanni annanni amman higu qaraalluwwa wo'onne uunjukkuuyyi moo'amookko. Diinaxxi shumim daadaa maraa wo'onne exxo'isa issookko. Ku wo'onne ubbuusakko'i gato'i xussimmiinsem higaa wo'o jorisa kolbookko.

Kido'ne'i wo'onne hee'oo qurxumme'i wo'i woroaagoo ayyi naasichchi luwwam itookko. Ee lasage, ka qurxumme'e manchi beetim wo'i woriinse fissaa ichchina awwaxxoo bikkina annanni jabbinne amadameena xanookko. Gaqqi qawwoomin nem hawwonne ubakkeena illage xansisukkis hundinnem wo'i muccurooma egarimmina yakite issimmi hasisooohane. Odim woronne hix li'aa shenqee'la qarimminne haccaa huuraa wixxa'a wo'i daquura qooccoo'isa isseenaa xanoo bikkina amman hundam egarakka'a hixe gosakku'uuyyi muccussimmi hasisookko.

Usheexxat 3: Wo'i Kolbamoo Googguwwa

Wo'i kolbameena xanoo googiinse matoom
mannii diinatii daayyamaa moochchinne
maqire awwaaxximma. Diinat afukkisa aggina
awwaaxxinoommi wo'i woro aagaa agoohaare
lokkinne borqimmiinse higaa woronne shumaa
oreetaa hundam fatakookko. Annanni annanni
bii'l moochchim hasukkisa woro aagaa agukkuuyyi
kolbeena xanookko. Ka duuha'inne wo'i ogor bee'isa
ihaa kolbamookko. Mannim annanni annanni quuxina
inkiiroo ammane woronne aagaa hambacimminne wo'i
muccuroom bi'oo'isa issookko.

Ee'isam, xee'n diris annanni annanni haccaa hururaa aanshaa massaa wo'onne hamaaraa kolbookko.

Matmat diinate ho'litam mannim lachcha hoonginne diinaxxi shum miniinse daadaa maraa wo'i woro aagoo'isa issimminne kolboo'isa issitamo. Odim shu'm mine awwaaxxoo bee'isa afu beyyi hundannem afuuraa shume'oo minaadabim wo'i kolbamchina horoor mashka'i iheena xanoohane. Xale'i kaqax ihoo'n wo'i hegeegonne shu'm mine baximmi te'im hinimmi wo'i muccuroom bi'oo'isa isseenaa xanoo'isa qoossimmi hasisookko.

Mullek, beero'onne te'im hax ullanne araq manni ammane higiseena te'im ixxi gaga liiranseena wo'i woronne aagaa waachchukkuuyyi moo'amookko. Ka googinne wo'i jorisa borqaa bi'ookko. Ee'isam, gammalanne ihakka'a orachchoo eddechchaa aanshakkamaare xur daba'laa wo'onnem aagimminne jorisa kolbookko. Mullek odim, minaadab wo'onne wongirinne daa'imukkuuyyim itaa gatu hurbaatam ihukko annanni annanni hacca ubbuusukkuuyyi wo'i kolbamoo'isa issookko.

Wo'i kolbamookkok lachcha hoonginne te'im buxoom mashka'innette yoo sawwit hanqi ihubee'isa la'immi hasisookko. Shiqqeen amaxxi yoo goddaan ulluwwi wo'o jorisa kolbameena xanookko. Annanni annanni doollab googinne li'lo'i ulluwewim wo'i kolbamchina mashka'i ikkamo. Kido'ne'i ulluwwi lobakat luwwa atootissamok faafiriikkannette. Ku faafiriik ayyi atootam atootisukkuuyyi shokcaa firoo wiriir naasichchiihu bikkina xeen ga'noo ammane dillaa wo'onne exximminne kolbookko.

Wo'i hegeegonne abuullakka'a hurbaata wiximmi sannam wo'i jorisa kolbamookko. Abuullanne, hurbaata qaqqiso li'onaa danaa atoota uwrona awwaadoo uilli harshisaanchi dirisinne wo'onne exxoo bikkina wo'o kolbookko. Kanni odim, hurbaat li'aa lasage mat mat hurbaatinne exxa li'u shuquna shihona yakka'a fugisakkam qaraarim wo'o kolbookko. Kaka la'ubee'i qoor mannii wic oosii ka qaraalluwwinne hawwodameena xanookko. Oohim xeen ga'noohaare aanshamaa maraa wo'onne exximminnette.

Usheexxat 4: Wo'i Awwaado

Illageen qaddaa'amukkisa, wo'i awwaad araqihu bikkina sholle'aallanne kurakka'a guullimmi horiyyem kee'maalla. Wo'i beelas heechchim bee'e yoo sawwit hanqi ihukkisam qoossinaammo. Iimaninne bararoo cii'iinse ki'isaa uullanne mikmikoo ayyi fooraam qooccanchi hundim foorinne hee'eenaa fikkaanneenaan xanookkok wo'o awwaaxxaatette. Shaano'i mutaanim uullanne li'aa hegeegonne danaam ayyar hee'oo'isa issookkok wo'i yoo bikkinatte. Ka wo'i awwaadiinse hoffi qaxooma kannii woroon fintinaa moo'immi xansiisookko.

Luxxeka, manchi beet xeebo mu'leena agoohan xale'i ihoo'n qoor manni orachchik 57-60% ee'isam ciilluwwi orachchik 75-78% wo'i ihukkisa annanni annanni soroobinne hincu naqaashshuwwi caakkisaa kurookko. Kuk moo'isookkokim manchi beet foorinne hee'een a xanookkok wo'innet ihukkisa. Ee'isam, itakko'i hurbaat liitamaa xiiganne daba'laa orachchi baxxanchi hundannem binnaa malaayye uwwonam wo'i awwaad kee'maalli ihukkis ayyenam la'aamaakkooohane.

Matmat hurbaatinne maqire orachchonne aagaa liitamoobee'i qoxxaalli fayya'oo'm naasichchi luwwam aanshaa shuminne te'im biincinne firoo'isa issookko. Mullek odim, aggi luwwam ihukko hurbaata gudisimmina uwwoo awwaad horem lobakata. Orachcho, eddechcha, mi'n mu'uttuwwaa nulli keenom aanshimminne mucurooma ege'lakkamisinam hara'mookko. Wo'i, manchi beetina uwwoo awwadiinse higaa gogaalli uullanne hee'imma xantambee'i fooraam soko'ina min te'im heechchi beyyi ihmiminne awwaadoohane. Kobi'lishshina, qurxumme'i foorinne hee'imma xanookkok wo'i hee'ulas xale'e.

Ee'isam, biteesaa bira siixxoo bikkina lobakat
mannina siixxo'i bu'i ihmiminne mi'n gate axisonam
araqa tamookko. Mi'n abaroos heechcham lobakata
makkisookko. Sooqid siidamookkokim wo'iinsetti ihu
bikkina minaadabina bashil awwaado uwwookko.
Aggi luwwam ihukko ichchi hurbaata xee'isoo bikkina
hamaarakka'a awwaaxxakkamo. Odim, meerina
hincaa'akka'a biteesimminne uulli ikkoonoome'i
li'oo'isinam hara'mookko. Ka hundinam illi ihaa
awwaadookkok wo'o.

Wo'i zoofaro'i abuullinam kee'maallisa awwaadookko.
Abuullaan, hiinchonne mat sanni xale'e egeroobee'isa
soorem sannam abuullaa hurbaata wixookko.
Wixakko'i hurbaatim li'eenaa danaam atoota
uwweenaa xanookkok wo'innette. Odim, uulli
asiraa mutaanii duubbi kaashshuwii gogoobee'isa
issookkokim wo'o. Wo'i bee'ta'ne uulli udma'oomanne
daba'loo'is ayyenam la'aamaakkoo hanqa. Wo'i
beeta'ne hegeeg maha labooda'e sawwimmi lobakata
baddisoohane. Annanni annanni wo'iinse te'im
mutaaniinse goolli firimminne iimanenne gi'inaa
daba'laa ga'nimminne hee'noommi uulli shaano'onam
issookko.

Xeen ammane egeraa ga'neena xanookkokim wo'i hee'imminnette. Wo'i yoo hegeegonne doo'm amaxxim haraarisa hee'oo bikkina dut hagar moochchim hee'ookko. Ka moochcha moo'eña mulli beyyiinse waaroо daadeesaan uwwoo bir mat uulli li'oo'isina anga edoohane. Odim, beero'onnee hax uullannee dangonne min shokkuta'n xoo'isimmina wo'i awwaad lobakata.

Heer uulli hundannem moo'amoo geejji geejji faafiriikkuvvi: bishkililiita, doqdoqe'e, orophphe'e, kaame'e, wongira, kobe'ee eddechchaa mulli keenom atooteena xanoo'isa issoo elektiriippi malaayyi siidamookkok wo'iinsette. Elektiriik malaayye buqaachchinne caakka uwwonam bashila awwaadoohane. Ka wo'i malaayyinne siidamoo elektiriippi iibbinne hurbaatam sarakka'a itakkamo. Antabaa'i ciicoollim ka iibbinne foore issa li'ookko. Ee'isam, wo'i malaayyinne baxookki elektiriikkinne haqqi gudeeram diqakka'a annanni annanni mu'uttuwwa baxakkamo. Odim, Ka wo'i malaayyinne mikke'oo elektiriika awwaaxxaan baaburinno'i daa'imansaan minaadaba beyyiinse beyyo daba'lansookko.

Koronte'i hurbaata liitona uwwoo awwaadim kee'malla. Amman afoo'n qaramaa gaga la'oobee'i ciilluwawm ka wo'i malaayyinne baxoo elektiriiqqi iibbinne li'isakkamo. Wo'i beeta'ne elektiriika siidimmi hawwisam hee'ukko. Wo'i manchi beet daddarina, losano loseena, uulla daadeeseenaa mulli quuxinam mat uulliinse mulli uulla daba'lamoo'isina goog ihaatim awwadookko. Odim, mulli daa'immaxxi goog hundiinsem wo'i goog bushaalli ihu bikkina lobakat minaadab awwaaxxookko. Kaame'enne te'im orophphe'ennee baaburannee iyyisimma xanakkambee'i kee'malli mu'uttuwwam wongiranne iyyisakka'a wo'inne mat uulliinse mulli uulla aagisimma xanakkamo.

Kobi'lishshina, Tophphe'enne daa'imimmina goog ihaa awwadoo wo'iinse mat Baaro'i daajje. Ku daajji annanni annanni quuxinne Sudaaniinse Tophphe'e te'im Tophphe'iinse Sudaana daba'lamoo araq minaadabina uwwoo awwaad horiyyem kee'malla. Ee hegeeqli minaadab xale'i ixxuwwi gag daba'lamimmi ihoo'n hoffi hoffi sholle'aalli mu'uttuwwam ka daajji wo'inne dabaransitamo.

Qanannaaxxi Lasaqqi Xa'michchuwwa

- I. Hanaan qananaa'lit qanannaato shooto'i issitaa wooron yoo xa'michchuwwina dabachcha uwwe.
 1. Wo'i hinkide kolbameena xanooda'e fintitaa kure.
 2. Bu'wwi hegeegonne bee'immi ma hawwo eeboo?
 3. Wo'i bee'eka fooraam luwwi hee'ena xanooyyo yakkamok mahinatte?
 4. Wo'i kolbamoojee'isa maha issimmi hasisoo?
 5. Wo'i awwaado fintitaa kure.

II. Kanniise wooroon yoo sagalluwwina gereero'i
tirato uwittuuuyyi shiinnaatanse.

'A'

'B'

_____ 1. mararimma	a. borqa
_____ 2. muccura	b. tamimma
_____ 3. hawwodimma	c. daadoohaa
_____ 4. biince	ch. kolbamma
_____ 5. busulooma	d. qoffite
_____ 6. lintaalla	e. gonga
_____ 7. leeroohaa	f. hara'mimma
_____ 8. cebba	g. qawwooma

